

ZADNJA IZMENA

Viktor Paskov

Velik posel

Ko je poklical milijonar Koleff, sem bil v depresiji. Moj roman o Nemčiji se je vlekel kot čreva. Prav res mu je slabo kazalo. Saj ne da bi me to kaj presenetilo, misli na nesmrtnost me sploh niso obsedale, a vseeno ...

Marie, noseča do ušes, me je razumevajoče gledala in vsako jutro na mojo mizo postavila steklenico piva. Ni pomagalo. Pulil sem si lase, mečkal kupe papirja, ustvarjal vzdušje, primerno geniju – Marie ni nič pretentalo. Dobro pozna skrivnostno slovansko dušo. Doktorirala je iz vsega slovanskega. K vragu, brala je Dostojevskega.

V odgovor na mojo depresijo je Marie sedla k računalniku in čez čas je iz njenega koticčka pričelo prihajati tik-tik-tik ... tik-tik-tik ... šest ur, sedem ur! To me je spravljalo v blaznost! – in potem je znenada poklical milijonar Koleff.

Kadar na eni strani žice sedi nekdo, ki mu reči ne grejo najbolje, na drugi pa tip, ki je vreden sto milijonov – kdo ve, koliko pospravi milijonar? – to ni pogovor enakih. "Seveda," sem rekel. "Ja, ja!" In še: "V čast mi je, gospod!" in tako sem šel na metro od Boissyja do Les Invalides in se tresel od klavstrofobije. Kaj za vruga hoče Koleff z mano?

Marie mi je na listek napisala postaje, napisala, kako naj grem z vražjega metroja, kako po stopnicah na desno, proti ulici, ki je ne poznam, kako potem čez Aleksandrov most, in ko vidim zlato kupolo Les Invalides, naj pomislim na Napoleona; spet na desno, in tam je ulica, v kateri Koleff vzdržuje svoje mogotstvo.

Ko sem se ustavil pred rožnato zgradbo, je sončni žarek predril oblak, se potegnil prek Les Invalides in padel na zapleteni sistem zvoncev, spet nekakšen računalnik; stal sem tam in bebavo strmel, jaz, ki ne znam niti žarnice zamenjati.

Mariejina navodila sem vrgel proč in vzel Koleffova. "Pritisni trojko in nato iks," sem bil napisal. "Potem vnesi kodo 249. Malo počakaj in povej aparatu svoje ime. Izgovori razločno. Vrata se bodo odprla. Vratarka je Španka. Daj ji dokumente. Vtipkala bo kodo in odprla notranja vrata. Pojdi na levo, tam je moje dvigalo. Vtipkaj kodo. Pojdi v dvigalo, pritisni na gumb. Narahlo; na fotosenzor je. Peto nadstropje. Čisto preprosto."

V stekleni celici je s steklenim smehljajem sedela pomilovanja vredna Španka. *Buenas dias, señora*, sem rekel. Zahrbtno me je pogledala. Nekaj je pritisnila in predme je skočil kovinski pladenj. Nanj sem vrgel svojo izkaznico društva pisateljev. Tam je v angleščini pisalo, da sem včlanjen. Obračala jo je, gledala fotografijo, s pogledom je polzela po mojih kavbojkah in jopiču in privihala dlakavo zgornjo ustnico.

Po vseh teh španskih manevrih je vtipkala kodo. Vstopil sem. Zavil na levo. Zagledal sem dvigalo in vtipkal kodo. Doslej vse po načrtu.

Sem že pred Koleffovim stanovanjem.

Pritisnil sem na gumb. Eksplozija glasbe. Nekdo je programiral zvonec, naj igra Peto. Ko je usoda na Koleffova vrata trkala dobrih pet minut, so se odprla.

Koleff jih je imel kakih sedemdeset. Bil je eden tistih vitalnih sedemdesetletnikov, ki se zdijo, kot da so se s sedemdesetimi rodili in da vse življenje potujejo nazaj k štiridesetim. Na nosu je imel modra očala po zadnji modi. Njegova široka, ohlapna srajca je v elegantnih gubah padala prek hlač bež barve. "*Appelle-moi!*" je pisalo na srajčnem žepu. Ročna vezzenina. Na nogah je imel športne copate za kakih petsto frankov. Tenke brčice so se vihale prek modrikaste gornje ustnice. Zguban, močan vrat je bil barve strešne opeke. Bil je majhen, a zdelo se je, da je velik. Ne vem kako.

"Živjo, gospod Paskov!" je rekel. Njegov glas – hripav, vendar grlen, kot da bi grgal risalne žebličke. "Veseli me, da se vidiva. Znete angleško?"

Zamrmral sem, da veseli tudi mene, vendar govorim bolje nemško in seveda bolgarsko.

"Dobro," je rekel. "V redu. *Ich habe in Deutschland studiert.*"

Interkom je zabrnal. Dvignil je slušalko. Vratarka, s svojo špansko obsedenostjo.

Koleff mi je pokazal, naj grem za njim. Napotila sta se po širokem hodniku. Strmel sem v marmornate kipe in v tapiserije na zidovih. Starogrški mitološki motivi.

"Moje bivališče je malce zanemarjeno, gospod Paskov," je zašepetal. "V Parizu sem samec. V Parizu mora biti vsak moški samec. V Madridu pa kajpak ne. Zaradi vere. Ste verni? Imam stanovanje v Madridu, v katerem ... kakorkoli že, na Havajih v moji haciendi sedi prijateljica in skrbi, da je prijetna. V New Yorku pa se po mojem domu preganjajo huligani. Tam sem lani pustil sina, ki – saj veste, kako je – hašiš, ženske, škandali ... mladost!"

Po krajšem tavanju sva prišla v dnevno sobo. V njej bi lahko igrali bostonski filharmoniki. Veličastna akustika. Počasi sva jo prečkala. Stopala so se nama pogrezala v tepih, ki je bil tako gosto tkan, da nama je upočasnjeval korak. Šla sva ven na balkon.

"Poglejte, Paskov ... Ali ni to obsceno lep prizor?"

Pa je bil res obsceno lep.

S prostornega balkona se je videl negovan park spodaj. Nasproti naju – zlata kupola Les Invalides, zadaj – Le Grand Palais, Petit Palais, most, Sena, avtomobili in ljudje, ki so hiteli po širokem bulevarju, in nad nama modro nebo. Pogled, vreden milijone.

Zazehala sva. Šla sva nazaj v dnevno sobo. In pogledala sva si v oči. Spustil sem pogled. Šel je do knjižnih polic, izvlekel debelo knjigo in mi jo podal. Rabelais. Vezan v usnje in zlato. Redka antikviteta. Koleff je jemal knjigo za knjigo, jim brisal platnice, si jih podrl pred brado in tiho predel. Ronsard, Corneille, Voltaire ... same prve izdaje.

"Sediva, Paskov!"

Usedel sem se na nekaj mehkega. Noge so mi poletele kvišku. Obsceno sedenje. Opravičil sem se. Na stenah so bile slike. Slika ob sliki. Prepoznal sem Vasarellija, Picassa, tam je bil majhen Paschen, saj ne vem veliko, a prepoznal sem velikega Grossa! – po kolažu in akademskem slogu, in še posebej zato, ker sem se prav s tem Reinerjem Grossom napil v Berlinu, v Kreuzbergu, in njegova žena je hotela tiskati mojo knjigo v New Yorku, hotela je tiskati vse, kar sem napisal. Vendar ni. No, kakorkoli že, z Grossom sem bil zelo zadovoljen.

Na elegantni čajni mizici z baročnimi nogami je bil niz steklenic. Viski, vermut, džin, pastis, grappa, Pernod, vodka, tekila, beli rum, rdeči rum, Armagnac, celo bolgarsko slivovo žganje. Mehko so se lesketale. Konstelacija obžalovanja.

"Pijete čaj, gospod?" je vprašal. "Lahko vam ponudim španski čaj iz

jagodnih listov."

Po vsem naporu ne bi imel nič proti viskiju, a rekel sem: "Ja, zelo rad imam čaj. In najraje zeliščnega."

Šla sva v kuhinjo. Vesoljska postaja. Usedla sva se na visoke stolčke. Nekakšen računalnik nama je kuhal čaj.

"Saj bi vam ponudil sladkor, gospod Paskov, a ne dene dobro. Pa tudi sol ne. Ali kaj berete poljudnoznanstvene časopise? Ne? Škoda. Vzemite tole ..." V skodelico mi je spustil miniaturno sladilo. Sssss ... je zasikalo in izginilo v čaju.

"Gospod!" je živahno vzkliknil, ko sva šla v dnevno sobo. "Nadarjen mlad človek ste. Imam informacije. Povedali so mi za vašo knjigo. Čestitam."

Hitro sem izvlekel knjigo – dvojezično bolgarsko in francosko izdajo, z dvojezičnim posvetilom, in mu jo ponudil. Vzel jo je in jo položil na čajno mizico k pijačam. Saj nisem pričakoval, da jo bo dal k Rabelaisu, a vseeno...

"Še pred kratkim sem financiral neko knjigo, Paskov. *Trenutki bolgarske zgodovine*. Ste že slišali? Dobro. Napisal jo je neki moj znanec, Bolgar, hm, zdaj Francoz. Ste tudi vi postali Francoz? Še ne? Postanite, Paskov, postanite. Jaz sem Američan, a čutim, da sem Španec ... ja. Vsa ta potovanja, Berlin, Rio, hoteli in pogajanja, da sploh ne govorim o profitih – me razumete? – velik posel, Paskov. Za to gre, ne zame. Človek ne sme pozabiti, da je Bolgar – razen če je Kitajec, ha ha."

"Ha ha ..."

"Prišel je čas, da Bolgari dobijo to knjigo. Ne poznajo zgodovine, Paskov. Komunisti so jo ponaredili in ljudje so postali bebavi kot osli. Vi niste komunist?"

"Monarhist ..."

"Oh ... kako na to gleda vaša Francozinja? Pravzaprav me ne briga. In tudi vas ne bi smelo. Komunisti, rojalisti, levi in desni, gor in dol – vsi so gnoj."

"Me ne briga!" sem se lagal.

"No, tako je: založba ..." – imenoval je veliko založbo v Sofiji – "... je z mano navezala stike. Hočejo tiskati mojo knjigo. Obdržal bom vse pravice. Koliko bodo po vašem mnenju lahko plačali? Povejte mi po pravici, gospod."

Ta založnik mi je pred letom dni za knjigo plačal tri tisoč levov. S tem denarjem sem živel mesec ali dva. In kar dobro. A jaz sem jaz in ta tu je Koleff.

"Koliko izvodov?"

"Dvesto tisoč."

"Moje je bilo dvajset tisoč. To bo uspešnica."

Slišal sem, da so v zlati dobi totalitarizma nekateri pisatelji dobili sto tisoč, kar je pomenilo ogromno za naš posel.

"No," sem rekel, "morda dvesto ali tristo tisoč?"

Koleff se je naslonil in se tiho zasmejal.

"Paskov, kaj pa govorite! Dvesto tisoč? Tristo tisoč? Milijon, Paskov! Milijon!"

Naj gre k vragu. Leto 1990. Domovina se je v ekonomski krizi zvijala kot epileptik. Različne svetovne organizacije so uvajale humanitarno pomoč, ta tip pa hoče milijon.

"Zdi se mi," sem previdno odvrnil, "da to presega zmožnosti bolgarskih založnikov."

"Bodo že našli denar, Paskov, ga bodo že našli. Naj si ga sposodijo od svojih babic!"

"Kaj pa vam bo ta milijon?" je planilo iz mene. "To so levi – ne franki!"

Snel je svoja modra očala. Z njimi se je podrgnil po obrazu.

"Povedal vam bom, Paskov. Čeprav vas nič ne briga. Sredi Sofije bom kupil stanovanje. Opremil ga bom. Računalniki. Ustanovil bom firmo. Posel bo tekel. Velik posel. Naredil bom tudi sklad. Imenovan po meni. Sposobni mladi Bolgari bodo z njegovo pomočjo študirali agronomijo. Kultivirali bodo našo izkoriščano bolgarsko prst, ki so jo uničili komunisti. Domoljub sem, Paskov! Iztrgal bom ta milijon komunistom iz krempljev!"

Nič ne bi imel proti, da Koleff iztrga milijon komunistom iz krempljev, če ne bi komunisti predtem tega milijona ukradli iz strganega žepa tistega osla, ljudstva. In ga naložili v švicarske banke. Tudi oni so bili v velikem poslu! Začaran krog.

"Kaj po vašem mnenju ljudje zdaj potrebujejo?"

"Denar," sem rekel, ne da bi premišljal.

"Denar, denar," se je razjezil. "Takšen ste kot vsi! Vsi samo sanjate o denarju! Se kaj sprašujete, kako nastane ta denar? Nič! Ljudje, Paskov, najbolj potrebujejo moralen zgled. Ti ljudje so obupani. Potrebujejo vzor."

Les Invalides so bili okopani v modrini. Po stenah so se igrale skrivnostne sence. Barvni odtenki so odsevali vsepovsod, kakor v akvariju. Njegov glas je bil grgrav.

"Nekoč, gospod, pred petinštiridesetimi leti, še preden ste se rodili, sem

začel iz nič ..." je šepetal v poltemi. "Taval sem iz ene dežele v drugo – kaj mislite, Paskov? Nazadnje sem pristal v Ameriki. Ste bili v Ameriki?"

Ne, nisem bil v Ameriki. Dvanajst let sem živel v Vzhodni Nemčiji – kaj vi veste, Koleff? – tako daleč od Amerike kot kravje vime od Mlečne poti. Vedel sem, kaj prihaja. Bil sem pripravljen na vzpenjajočega se mladega Bolgara, ki je premagal vse in postal večji od Empire State Buildinga. Vem, kako nastajajo milijonarji, Koleff! Krajšo verzijo, prosim!

Ni mogel postreči s krajšo verzijo. Ni *hotel* krajše verzije. Misli so mu preskakovale od politike h gradbeništvu (bil je gradbinec), h Kralju, od Kralja k Hamburgu in hamburškim cipam, od hamburških cip k cipam St Denisa, potem pa spet h komunistom, krajšemu obisku Bolgarije pred tridesetimi leti, pogrebu svojega očeta in nato – *bum!* – Kanarski otoki! New York! Senatorji, predsedniki! Žena Nemka, ki jo je naredil za gospo, a ta psica ga je pustila (pazite se žensk, Paskov!), temne tožbe proti mogočnim vladam za težke milijone ... Jezus! Kar vrtelo se mi je.

"Moje življenje, Paskov," je zaključil. "To je moje življenje. Vzgojen primer za brezciljne ljudi. Povejte mi, kot pisec, kaj se zdaj najbolj prodaja?"

"Kriminalke. Stephen King. Trilerji, erotika za silo, morda disidentska literatura z Vzhoda? – a kmalu bo inflacija." V meni je vrelo, plaval sem v svojih vodah. "Beckett je drag, a nihče ga ne bere, Američani pišejo na tone robe, a se ponavljajo."

"Počakajte, počakajte." Pričelo ga je dolgočasiti. Trkal je s prsti ob čajno mizico in zehal. "Neumnost, neumnost ... melodrame, disidenti, Stephen King. *Biografije*, Paskov! *Biografije* se berejo, veste?"

Vedel sem.

"Zanimalo bi me – kaj ste si najbolj zapomnili od vsega, kar sem vam povedal?"

"Pogreb."

"Pogreb, v redu. Zakaj ne bi o tem napisali nekaj strani? A saj si sploh niste nič beležili, Paskov! Ali ne znate stenografirati? Kaj? Imate popoln spomin? Bova videla, bova videla. Še bova govorila. Posel, Paskov. *Velik posel*."

S postaje podzemne na Grand Palaisu sem poklical Marie. V tonu, ki ni dopuščal ugovora, sem ji naročil, naj gre takoj k Arabcem in kupi steklenico – saj ve česa, pa še lešnike naj kupi, seveda! Kdo pije viski brez lešnikov? – ne, ni se mi zmešalo. Norci ne dobijo posla! Ko sem potoval v

Boissy, sem opravil s pogrebom.

"*Velik posel!*" sem povedal zbegani Marie. Vzel sem steklenico in lešnike in se zaklenil v sobo.

Do treh zjutraj sem napisal osem strani sproščnega dialoga à la Raymond Chandler, dodal malo proustovske žalobnosti, nekaj packarij v slogu Bukowski, domoljubne izbruhe sem prevzel od Hugoja, in vse to stlačil v usta pogrebcu Koleffu. Moja depresija je izginila. "Rio!" mi je odmevalo v glavi. "Havaji! Milijon! Hej, Paskov! Ali znaš napisati biografijo ali ne?"

Koleff je poklical naslednje jutro ob desetih.

"Veš kaj, Paskov? – Nocoj bom dobil goste. Na obisk prihajajo neki Bolgari iz protikomunistične opozicije. Saj jih poznaš. In oni tebe. Povabil sem jih na večerjo. Potrebujem nasvet. Vprašaj svojo francosko ženo, kaj naj naredim. Samec sem."

"Zakaj jih ne peljete v restavracijo?"

"*Merde!* Ali veš, koliko stane večerja v pariški restavraciji?"

Merde – vedel sem! Od časa do časa sva z Marie živela na veliki nogi; in potem me je stisnilo pri srcu. Ne zaradi hrane, zaradi cen. No, k vragu! Bolj kot pisatelj sem znan kot gurmanski kuhar in dogovorila sva se, da bom prišel k njemu in skuhal večerjo. Predtem pa bom šel še v supermarket in nakupil živila, da ne bova zapravljala časa. Milijonar Koleff je vztrajal pri fižolu. Po vseh zrezkih, slanikih, kaviarju, pečenih klobasah med New Yorkom in severnim tečajem si je zdaj zaželel fižol, kot mu ga je pripravljala mama.

"Kaj pa pogreb? Kaj misliš na pogreb, Paskov?"

"Je že gotov," sem odvrnil v zmagovalnem tonu mladostnega Američana.

"Vau! Ti pa se ne obiraš! Prav nestrpno ga pričakujem," je rekel Koleff.

Šel sem v supermarket. Kupil sem fižol, čebulo, korenje, paradižnik, papriko. Pri Kitajcih sem kupil žajbel, koper in feferone – vse, kar je potrebno, da bo fižolova juha prav taka kot mamina.

Koleff se je nemočno motal po kuhinji. O kuhi ni imel pojma, ne kako, ne kdaj, ne kaj. Veliko časa je že minilo, kar se je zadnjič lotil kuharskih skrivnosti, vseh strojev in pripomočkov, a ni bilo kuhinje na svetu, ki bi toliko težav naredila *meni*.

Bral je o pogrebu in si točil jagodnega čaja, modra očala pa so mu počivala dvignjena na čelo. Sekljal sem čebulo, korenje in papriko na

drobne kosce. Bil je vznemirjen, kot da bi res preživel moje nebrzdane fantazije. In tudi jaz sem bil vznemirjen. Književnost je književnost, a tudi fižolova juha ni šala. Še posebno ne, če naj bi bila prav taka kot mamina.

"Dobro, Paskov! *Sehr gut*," je rekel milijonar in dvignil pogled. "Všeč mi je, še posebno zdaj, ko vrabčki pobirajo žito iz groba in ga v kljunčkih nosijo v nebo. Samo – oče je umrl pri petinšestdesetih, ne osemindesetih, in Nemka je bila Klara, ne Gretchen."

Vzel sem pisalo in vnesel popravke. Ko je fižol prišel vreti, sem zgrabil lonec in zlil vodo v lijak.

"Kaj počneš?" Bil je vznemirjen.

Razložil sem mu, da prvo fižolovo vodo odlijemo, kajti spodbuja prdenje. Zato ji rečejo 'prdulja'. Sproža pline.

"OK, Paskov, OK!" Občudujoče me je gledal. "Kako to veš?" Milijonar se mi je nastavljal na pot, momljal, brundal, mi laskal, žvižgal med zobmi in mi oviral delo. Sovražim ljudi, ki se motovillijo okrog mene, ko kuham. Tako mi je prišlo prav, ko je prišel zvoniti telefon. Klicali so iz Frisca. Kasneje iz New Yorka, Sofije in od bogve kod še; in kasneje je sam poklical svojo punčico na posestvo na Havajih, prišel nazaj in začel znova brati o pogrebu. Kar naprej me je spraševal, kdaj bo fižol kuhan. Bil je strašno lačen. Jaz pa sem hotel pivo. V njegovem hladilniku sem videl tuborga, a kako naj mu povem, da potrebujem pijačo? – jetra namreč spremenijo pivo – v sladkor in sladkor človeku škodi. In ko sem se spomnil na španski čaj, sem se odločil, da bom šel rajši dol v bistro in spil pivo na skrivaj. Pričelo me je jeziti. K vragu z njim, povedal mu bom, da grem na pivo.

"V redu, Paskov," je privolil Koleff. "Medtem pa bom jaz narezal kisle kumarice."

"Kakšne kumarice?"

"Kumarice. Za juho."

"Koleff!" Bil sem besen. "Kakšne kisle kumarice neki! Spodaj prodajajo svežo čebulo, redkvice, solato! Ali nočeš, da bi bilo tako, kot je kuhala mama?"

"Paskov, takšen si kot vsi Bolgari!" je rekel ostro. "No, reciva, da greva kupit solato, redkve in čebulo. A potem bova videla še pomaranče, melone in kivi in kupila še to. In zakaj se ne bi po velikem nakupu še usedla v bistroju in spila pivo? Ves ta čas pa bodo kumarice v hladilniku čakale, da jih kdo poje. Tako se ne dela posla, Paskov – kar pozabi na pivo."

"A tako?" sem vprašal zbadljivo. "Ampak kumarice bova potrebovala za aperitiv."

"Kakšen aperitiv?"

"Pastis. Morda Pernod. V vsak kozarec daš špansko olivo in jo preliješ s francoskim aperitivom. Na kumarice natrosiš kitajski koper, a še prej jih preliješ z grškim olivnim oljem."

"Neumnost! Saj imam bolgarsko grozdno žganje."

"Gospod – prirejate sprejem! Opozicija je žvečila fižol in kumarice petinštirideset let! Potrebuje moralen zgled – pojdiva in kupiva nekaj solate, prav?"

"Kar se tiče moralnega zgleda – " je zajemal fižol iz posode in zadovoljno predel, " – krasen fižol, Paskov, odličen ... kakor tvoj pogreb ... ja! Prepusti moralen zgled meni. Polno moralnih zgledov imam. Ne misli na opozicijo. Še tega fižola ne zasluži. Misli na najino knjigo!"

"Kakšno knjigo?"

"Knjigo o mojem življenju. Uspešnico! Poglej, Paskov ..." Milijonar Koleff se je udobno namestil na barski stolček in me pogledal. "Sem boš prišel vsak dan in kuhal. In med kuho ti bom pripovedoval zgodbe. Potem boš šel domov in se usedel pred pisalni stroj. Prepričal si me, Paskov. S tvojo tehniko in mojimi izkušnjami ... ne bo težav z založnikom. Morda imaš težave z idejami. Ideje, Paskov, so drage. Lahko uporabiš moje ideje," – na široko je razširil roke – "ustvariš uspešnico. Prodala jo bova temu tvojemu založniku za milijon dolarjev in niti centa manj. To je velik posel! Knjiga bo imela naslov *Grmenje v Rocky Mountains*."

"Zakaj *Grmenje v Rocky Mountains*?" sem vprašal, povsem zbezan.

"Zakaj pa ne? Bi sklenila pogodbo? Zdaj?"

Po stopnicah sem brzel hitreje od dvigala. Pozabil sem, da so vrata priklopljena na računalnik. Pričel sem udarjati po gumbu. Španska vratarka za mojim hrbtom se je naslajala. Obrnil sem se k njej in položil roke na njeno stekleno celico. "Odprite!"

"Trenutek! Ste vi gospod ... Gospod Paskov?"

"Ne!" sem zavpil. "Le kako vam pride kaj takega na misel? Sem Don Miguel de Cervantes, José Ortega-y-Gasset, Miguel de Unamuno! Odprite!"

Postaval sem na Aleksandrovem mostu, pljuval v Seno, gledal, kako krilati pozlačeni konji v komunističnem slogu brzijo v bleščečo prihodnost. Spodaj so mimo vozile majhne ladjice, okopane v barvasti luči in polne brezbržnih turistov. Krasno. Žarometi so sekali nebo ... glasba, smeh, hrup, moški, ženske ... Parižani so se obnašali kot metulji. Odločil sem se, da bom

svojega sina imenoval Aleksander, po tem mostu.

Želel sem mu, da bi bil tak veseljak kot ta most in ne tepec kot njegov oče. Ko bo zrasel, mu bom povedal, kako sem milijonarju kuhal fižol. Moralni vzor. Ne, nisem bil narejen za velik posel. Nisem bil, nisem bil! Počasi sem prečkal most in šel mimo Grand Palaisa, Petit Palaisa, kjer je bila Picassova razstava in kup Američanov z vso njihovo ... ah, kako mi je šlo na živce vse ameriško.

Želel sem si, da bi Koleffova zgodovina nudila snov vsaj za kratko zgodbo, vendar je ni. Kup pisateljev je opisoval takšne Koleffe, od renesanse do današnjih dni, do prav tega večera – zakaj bi še pridružil takšni množici?

"Ah, Rio," sem grenko pomišljal v podzemni za Boissy. "Havaji? Hacienda?"

Vsega sem krivil svojo pisateljsko blokado, ki je nastala iz povezave s tem bedastim milijonom, ki je bil povezan z mojim življenjem svobodnega umetnika v Parizu, kar je spet pogojevalo mojo pisateljsko blokado, oh, dovolj!

Ni bilo gneče. Skušal sem zaspati, a kako bi človek lahko spal s tako jezo v želodcu? Eliotov verz o metroju mi je preletel misli – kako se vse pogrezne v temo – Eliot je imel prav.

In tisto Paskov, Paskov! Bil sem jezen. Kaj ni mogel toliko premakniti jezika, da bi izgovoril pravilno, Paskov? Zakaj mu tega nisem rekel? Ker nimam hrbtenice. Umetnost zahteva močno osebnost, značaj, žrtvovanje.

"Žrtev Ceaucescuja! Žrtev Ceaucescuja! Dame in gospodje, usmilite se žrtve Ceaucescuja!"

Bil sem razjarjen!

Mislite si, kar vam drago, metro sovražim. Le tisti, ki vstopajo v podzemlje, da bi svoj kruh prislužili dostojanstveno, z recitiranjem pesmi, petjem ob kitari ali brez nje, čaranjem – le tisti ga naredijo znosnega.

Ob padcu komunizma se je metro napolnil z žrtvami Ceaucescuja. Žrtve Ceaucescuja niso znale peti, ne recitirati poezije, ne vleči golobov iz rokavov. Preoblačile so se v filmske Drakule, nosile so cape in si narisale podočnjake. Pod roko so nosile apatične in anemične otroke, ki so od časa do časa zajokali, ker so jih skrivaj uščipnile žrtve Ceaucescuja, virtuozni pomanjkanja, lavreati obupa.

Žrtve Ceaucescuja so hlipale s fanatično profesionalnostjo.

Morilci stila, plenilci tradicije, uničevalci mojih sanj.

Iz metroja so izgnali goslače, ki so igrali Brahmsa. Pregnali so starčke z lajnami. Odpodili potepuhe z zelenimi zalizci. Izrinili indijske jogije, črne

Bantujce, ki se niso nikdar tako cemerili, zombije, akrobate, žonglerje, požiralce ognja. V metro so prihiteli z zublji svoje revolucionarne nekompetence in ustvarili vzdušje groze, živčnosti, škripanja z zobmi, apokalipse – pekel!

Oh, vi, žrtve Ceaucescuja!

Ta je bil mojih let. Okoli štirideset. Zgrbljen, oblečen v vrečo. Pod vrečo pižama z odtrganimi hlačnicami. Skozi odprtine so gledale suhe kosmate noge, prelite s kečapom. Brez dvoma ga je Ceaucescu rezal z žago.

A jaz sem trinajst let delal v nemški operi, tri leta pa v bolgarski kinematografiji. Tako da kečap poznam do obisti.

"Žrtev Ceaucescuja, gospod!" Porinil mi je svojo umazano dlan pod nos.

Vstal sem.

Premeril sem ga od glave do peta z morilskim pogledom (tako bi moral gledati Koleffa). Kruto, posmehljivo sem se nasmehnil (tako bi se moral nasmehnuti Koleffu) in sočutno rekel:

"Žrtev Todorja Živkova!"

Tišina.

Ljudje so naju gledali. Nagibala sva se drug proti drugemu, ne da bi se dotaknila. Metro se je majal, zdaj v tem predoru, zdaj v drugem.

Njegov obraz je bil osupel od presenečenja. Olesenel je. Nato se je nekako razširil in se iztegnil naprej. Strmel je vame. Njegov pogled je postal moten, kot da bi gledal redko kitajsko vazo, ali magnolijo, ali ne vem kaj. V kotiček očesa se mu je naselila solza. Debelila se je in potem se je odtrgala in mu zdrsnila po licu in naredila brazdo skozi žrtvino ličilo. Globoko je dihal.

"Brat," je rekla žrtev v čisti bolgarščini. "Brat!" Razširil je roke, me zagrabil in me pričel poljubljati, kot da bi bila res brata. Ljubezen je puhtela od njega, takšna ljubezen, ki mi je ni izkazal še nihče ... pravzaprav nisem prav zelo ljubljiv. A ta tukaj ... pustil sem, da me je stiskal. Tako veliko je bilo moje presenečenje ...

Vlak se je ustavil. Pričel me je vleči za rokav. Sledil sem mu. Moja volja je bila omrtvičena.

"Kako da znate bolgarsko – ali niste Romun?"

"Bolgar sem," je rekel. Rumena luč je preigravala različne barve na njegovem obrazu. Docela groteskno in hkrati kakor v kaki pravljici Charlesa Perota. "Bolgar sem, veš!" S pestjo je zamahnil proti odhajajočemu vlaku. "Kako dolgo si že tu?" me je vprašal.

"Dva tedna," sem lagal. Ne vem, zakaj.

"Novinec ... Ne bi smel nositi te obleke. Ali nimaš nič boljšega?" Pričel me je gledati podobno kot španska vratarka.

"Kaj je narobe z obleko?"

"Kar sije, tako je nova. Ne boš zaslužil prebitega franka. Malo jo moraš strgati, pomečkati, zamazati, da boš videti bolj človeški. Zelen si še." Vlekel me je k baru.

"Moja duša je polna! Žrtev Todorja Živkova – ste slišali?" je vpil na tiste, ki so brzeli v metro, in ponosno kazal name. Še bolj so hiteli.

Prvi dve pivi sva zvrnila na dušek. Častil je. Imel je dober dan: sto frankov.

"Tukaj v metroju nas je kakih deset Bolgarov," je brbljal. "Kirčo, Vančo Kjorata, Grafčeto, vsi iz Ceaucescujeve ekipe. Daj mi cigareto. Ali vidiš? Spet si se izdal, kadiš Marlboro. Imeti moraš Gitanes, brez filtra. Če kadiš Marlboro, to pomeni, da imaš denar. Še franka ne boš dobil. *Imaš denar?*"

"Nimam." Že drugič sem se zlagal. Ne vem, zakaj. Morda me je sto frankov žgalo v žepu.

"Kako bi ga imel, če pa kadiš Marlboro!" je logično sklepal. "Kje spiš?"

Že tretjič sem lagal. Ne vem, zakaj. Povedal sem mu zgodbo – ali nisem pravi za pripovedovanje zgodb? – kako spim v kleti nekega znanca, nečaka mojega svaka, pisatelja. Poročen je z neko Francozinjo, doktorico ... no, doktorico pač. In ta moj znanec pisatelj se je lotil velikega posla: piše biografijo nekega milijonarja in milijonar ga bo peljal na Havaje, v Rio, New York, da bo natančneje ujel vzdušje njegovega življenja. Zasul ga bo z denarjem. Jaz pa spim v njegovi kleti – kjer so podgane.

"In temu praviš posel?" je rekel Mirčo (tako mu je bilo ime) in našobil ustnice. "Ti si tepec. Ta milijonar – če je res milijonar – bi si lahko kupil ameriškega pisatelja, francoskega pisatelja, angleškega pisatelja. To je prvič, da slišim, da kdo kupuje bolgarskega pisatelja. Malo ga bo gledal, ga malo poslušal, potem pa ga bo tako brcnil v rit, da bo tvoj pisatelj pristal pred Narodno skupščino v Sofiji. Kaj veš o pisateljih?"

"Nič," sem priznal. "Ta pisatelj je edini, ki ga poznam. Pevec sem. Pel sem v operi." (Napol laž – pel sem v nekaj operah, ne pa v sofijski operi, kar je njej v slabo.)

"Nekaj ti bom povedal. V redu fant si. Domoljub. Prvič vidim takega domoljuba, žrtev Todorja Živkova. Vendar si tepec. Zato ti plačujem pijačo. Jaz, bratec, poznam bolgarskega pisatelja. V Sofiji sem bil taksist. Veliko bolgarskih pisateljev je bruhalo v mojem taksiju. Bolgarski pisatelj je

potreboval le nekaj žretja in pitja, pa kako priložnost da pove, kako super je v komunizmu. No, zdaj pa ni več super – prav bedno je. Tak je bil njihov posel. In tvoj kolega je peder. Kako mu je ime?"

"Victor Paskov," sem plaho odvrnil. Od laganja mi je bilo že slabo.

"Kdo? Ta?" Mirčo je bil jezen. "Veš, kolikokrat sem ga peljal iz Društva pisateljev Todorju Živkovu na dom?"

Onemel sem.

"Kako?"

"No, poglej, poglej. Praviš, da se je poročil s Francozinjo? Gotovo je kakšna grdoba ..."

"Ne, ni ..."

"Je, je grda." Bil je prepričan. "Poslušaj, verjemi mi. Bil je leva roka Todorja Živkova. Plačali so mu mastne denarje, da je pisal *njegovo* biografijo. In ti mu praviš pisatelj? Ta plešasti debeluh ... pigmejec, zguba, bedak! ... plačanec, kifelj, kurba! ... blaznež, sifilitik, kleptomani!"

Nekaj časa sva preklinjala Victorja Paskova in medtem sva se bolj in bolj spoprijateljila. Veliko piva sva popila. Rekel sem mu, da je ta moj pisatelj morda kapitalna svinja, vendar je odličen kuhar. Vsi so odlični kuharji, je rekel, saj jih poznam. In kakšna stanovanja, kakšne ženske, kakšne zabave – tako je z njimi, s pisatelji. Lovorovi venci, konfeti, cipe, kaviar, viski! – in hkrati jedo moji cigančki kruh iz otrobov. Zato je njihov oče tukaj. Mirčo je posmrknul. "Raje pusti svojega pisatelja in pojdi. Poiskali ti bomo veliko kartonasto škatlo in spal boš z nami, tukaj v metroju. Ponosen človek si. Kaj si že rekel? *Žrtev Todorja Živkova* – poljubljam ti roko."

"Zakaj pa ti praviš, da si žrtev Ceausescuja?"

"Ker Živkov ne gre v promet. Ti si tu edini domoljub. Ceausescu je posel." Izvlekel je snopič pomečkanih bankovcev in mi jih potisnil pod nos. "Povohaj! Vidiš, kako prijazno diši Ceausescu? To je pravi diktator, naš pa je, oprost, samo mrčes. Celo leto lahko tavaš po metroju in kričiš, da si žrtev Živkova, pa te ne bo nihče pogledal. Umrl boš od lakote. Ceausescu – naj mu bo mirna zemlja – slava njegovemu spominu – Bog mu odpusti – pa te bo hranil. Vsi to vedo."

Zlil je nekaj piva na tla in rekel čisto raznežen: naj ti ne bo prst pretežka, Ceausescu, in naj ti najbolj črn hudič nabriše mamo.

O Todor Živkov, Todor Živkov, Todor Živkov! Kaj bi bilo, če bi mi tak velik posel kot milijonar Koleff ponudil pred dvema ali tremi leti? Bi me poslal v pisateljsko zatočišče na Capri (kamor je šel Maksim Gorki), da bi opisal tvoj boj? Veliko brezglavih literatov se je sukalo okoli tebe (ali ni

res, da imaš rad literaturo?), z njimi si hodil na lov (ali niste bili lovci?), zganjali so divjad predte kot lovski psi (ali niso bili psi?), peli so ti ljudske pesmi (ali niso bili predstavniki ljudstva?) – ali ni res, da bi navsezadnje odprl svoja velika usta in požrl mojo malo pisateljsko glavico, kakor piton pogoltne zajčka?

V Bolgariji so mu pripravljali proces. A kdo bi lahko zadostil pravici ob Todorju Živkovu? Njegovi milijoni so bili bolj na varnem kot Koleffovi. Njegovi vnuki in vnuki njegovih vnukov so bili preskrbljeni do vstajenja.

VENDAR

Ali slišiš sodbo pariškega metroja? – ne greš v promet, stari moj! Tu te nihče ne pozna. Še prebitega franka nisi vreden. Ceausescu je uspešnica, ti pa si – kaj je že rekel Mirčo? – ja, prav to si. Edino, kar lahko sprožiš, je ta absurдна vojna med tovariškimi bolgarskimi in romunskimi državljani v metroju.

Prave žrtve Ceausescuja so zasedle Nation, Châtelet, Montparnasse, St Lazar, Les Halles – vse glavne postaje, kjer je posel cvetel.

Bolgare so porinili v predmestja, kjer živijo Arabci, Indijci, Grki, ki jih ne briga ne Ceausescu, ne Buda, ne Homer, kaj šele Todor Živkov.

Bolgar se zato prikrade na njihovo področje in jim ukrade Ceausescuja. In Romun, velik domoljub, pretepe Bolgara in ne da svojega tirana. Poglej Mirča, trikrat so ga pretepli šovinisti, vendar še naprej tvega življenje za Ceausescuja, ki mu hrani otroke, kajne? Čez tri mesece bo šel nazaj v Bolgarijo s kupom denarja. Pa kaj, če bo na meji moral plačati kazen, ker je prekoračil svojo vizo? Francozi so razumni, v nasprotju z Romuni. Ne bodo kradli kruha njegovim cigankom.

"To je posel," je zaključil. "Trd, neusmiljen, krut. Vse drugo je laž. Si lačen?"

Bil sem lačen. Kuhal sem fižol za milijonarja. Bil sem na smrt lačen. Mirčo mi je kupil ribji sendvič. Tako radodaren je bil, tako dober z mano. Hotel mi je pomagati, mi dati svojo dušo. Še nikoli prej ni videl tako ponosnega človeka. In tudi takšnega bedaka ne. Mi, pevci, nismo takšni kot pisatelji. Mirčo pozna pevce.

Pošteni!

Neodvisni!

Pojejo!

Povedal sem Mirčotu, kako se Šaljapin ni priklonil ne ruskemu carju,

ne Leninu, ne Stalinu in kako je pokopan tu na Père Lachaise.

"Père Lachaise, seveda," je rekel. Ta ne bi dovolil, da bi ga dali v kak mavzolej. Spila sva dve pivi na Šaljapina. In veš, kaj bova počela od jutri? Velik posel!

Šla bova v metro, naravnost na Elizejske poljane, kjer so pravi milijonarji – Mirčo jih pozna – in bova pela.

Kakor Šaljapin!

Ne bova se več pretvarjala, da sva Romuna. Ceausescu naj gre k vragu. Naredila bova konec tej sramoti.

Od zgodnjega jutra bova sedela na toplih hodnikih metroja kakor v koncertni dvorani. In jaz bom pel balade (ali nisem baladni pevec?) s svojim basbaritonom, in še dobro, da imam basbariton. Mirčo bo hodil okoli in stokal žrtev *Todorja Živkova*, žrtev *Todorja Živkova*, *dame in gospodje*, *pridite bliže, bliže!* In zbiral nama bo stranke. Pošteno. Profesionalno.

In kot veste, je Francoz radoveden, ustavil se bo, da bi videl, kdo poje tako dobro in tako žalostno? Nato mu bova povedala svinjske stvari o Mirču in njegovih cigančkah, o meni, o Todorju Živkovu – Francoz bo vznemirjen, franki bodo kar lili. Še Francozov kužek bo ganjen. In če gre mimo Mitterandova vlada, bo tudi vznemirjena. Vau! bodo rekli, ti ljudje so veliko pretrpeli. In dali bodo kos potice temu ubogemu oslu, bolgarskemu ljudstvu. Kaj ni njihova kraljica rekla, naj jedo potico, če ni kruha? Kaj ne živimo navsezadnje zato, da bi izvedeli, kdo smo, od kod prihajamo in kam gremo?

Tudi mi smo nekaj dali svetu!

Resnico, samo resnico in nič drugega kot resnico!

Ah – to je posel!

Vse drugo je iluzija.

Iz angleščine prevedel in spremno opombo napisal **Andrej Blatnik**

Ime **Viktor Paskov** zagretim bralcem Stephena Kinga priključ v spomin študenta, ki v *Mačjem pokopališču* pride umret v ambulantno doktorja Louisa Creeda, poznavalci sodobne evropske proze pa vedo, da gre za leta 1949 v Sofiji rojenega avtorja, ki je študiral operno petje v Leipzigu, ostal do leta 1980 v Vzhodni Nemčiji, se nato vrnil v Bolgarijo, tam povzročil škandal s prvo knjigo in leta 1987 zaslovel z romanom *Balada za Georga Henicha*, hkrati poetično in humorno zgodbo o izdelovanju viole

d'amore, nekakšnih božjih gosel. Knjiga je izšla v več kot 15 jezikih in francoski prevod je dobil nagrado knjižnega sejma v Bordeauxu. Od leta 1989 je Paskov živel kot svoboden književnik v Parizu, v zadnjem času pa se je vrnil v Bolgarijo in (če je verjeti našim virom) postal gledališki upravnik. Trije objavljeni romani so ga ustoličili kot najpomembnejšega sodobnega bolgarskega prozaista.